

Kis alföldi nyomdák a Nagyalföldön

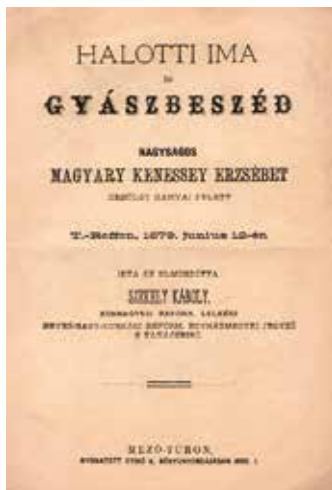
Kis Krisztián Bálint

Írásunknak a következő címet is adhattuk volna: Szerény nyomdászok – nagy teljesítmények, és ez még akkor is igaz, ha egyik-másik nyomdatermék csak helyi használatra készült s nem lépte túl a település határát. Jelen rendhagyó tanulmányban három kisebb-nagyobb lélekszámú nyomdahely mutatkozik be egyedi kiadványaival. Számos közös és számtalan eltérő vonásuk van, mint minden egyéni arculatú településnek. Közös bennük, hogy nyomdászatuk a legkevésbé ismert, közös bennük, hogy ugyanabban az időszakban, a „boldog békeidők” korszakában vizsgáljuk őket, továbbá közös bennük, hogy mind Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében fekszenek, a kies Alföldön. A történelmi Magyarország népi-történeti és földrajzi tájegységeinek neve igazán találó és roppant leleményes. A nagy síkság területe fölött magasodó dímbes-dombos, majd hegyes-völgyes Felvidék, még találóbbr nevéen például az alföld ellentéte, a Felföld, alább érdekes összefüggésben többször is szóba kerül.

MEZŐTÚR

Gyikó János református lelkész fia, Károly volt az első téri nyomda fölállítója 1867-ben, egy személyben 1899-től könyv- és képeslapkiadó is. Hivatalos nyomtatványok készítése mellett kiadótulajdonosa volt az első helyi hetilapnak, az 1878-ban megjelenő *Mező-Túr*-nak. Gyikó Károly fia, Kálmán követte apja foglalkozását, de 1909-ben elhunyt. A *Gyikó-nyomdából* 75-féle kiadványt ismerünk. A legtöbb a 22-féle alkalmi mű.

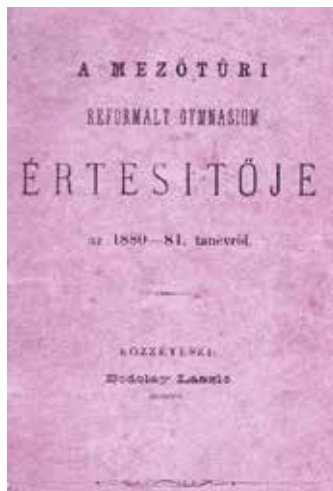
Tizenegy irodalmi mű (közte számos ponyva), kilenc szervezeti alapszabály, nyolcféle vallási mű (köztük kettő háromkötetes), ötféle tankönyv (több kiadásban is) és három közigazgatási mű következik.

Alkalmi kiadvány – a szerző gyűjteményéből

Kettő-kettő a könyvtári katalógusok, az egészségtannal foglalkozó és a klasszika-filológiai művek száma. Egy-egy kiad-

vánnyal képviselteti magát a nyelvészet, a neveléstörténet, az ismeretterjesztés, a szakkiadvány, egy később Szolnokon is nyomtatott szakácskönyv, egyféle naptár több évfolyama, egy kunhegyesi szervezet névsora, az aprónyomtatványok közül meghívó. Háromféle iskolai értesítőt is nyomtattak itt, például a helyi református gimnázium 25 füzetnyi értesítőjét.

Helyi iskolai értesítő – a szerző gyűjteményéből

A Gyikó-nyomdát 1903-ban Kanyó Antal vette át. Kanyó a felvidéki Ipolyságról érkezett Mezőtúrra, miután Gyikó egészségi állapota megromlott. Kanyó 1906-tól megnyitotta dohányárudáját is, mely idővel a legnagyobb képeslapforgalmat bonyolította a városban.

A nyomdát is 1908-ban bekövetkezett haláláig vezette. A *Kanyó-nyomdából* 14-féle kiadványra leltünk. Ezek közül kétféle helyi könyvtárjegyzék, két nem helyi szervezeti alapszabály, egy-egy alkalmi mű, életrajz, erkölcsstani mű, a helyi református gimnázium házirendje, szakkönyv, később Szolnokon is nyomtatott szakácskönyv és kétféle tankönyv újabb kiadása. Kétféle helyi iskolai értesítőt is nyomtattak itt.

Az evangélikus családból származó Borbély Gyula nyomdatulajdonos és papírkereskedő szintén a Felvidéken, Ipolyszakállason született – feltételezhetjük, hogy már előzetesen is kapcsolatokat ápolt Kanyóval. Ipolyszágon szabadult fel, Budapesten és Bécsben is volt nyomdászsegéd és könyvkötőtanonc.

1901-ben került a túri Gyikó-nyomdába, majd Kanyó halála után, 1908-ban átvette a nyomtatóüzemet. A helyi sajtótermékek közül itt készült a *Mezőtúr és Vidéke* 1915-től. Borbély egy személyben közéleti személyiség is volt, számos helyi szervezeti tisztséget betöltött.

A *Borbély-nyomdából* 16-féle kiadványt találtunk. Ezek közül három-három irodalomtörténeti és alkalmi mű. Egy-egy nyomtatvánnyal képviselteti magát a vallás, a vízügyi szabályozás, az irodalom, a klasszika-filológia, a szakácskönyv, az alapszabály és egy helyi szervezeti könyvtár gyarapodási katalógusa. Háromféle iskolai értesítő látott itt napvilágot.

Braun Juda és Dolesch Géza 1892-ben állította föl a második mezőtúri nyomdát a zsina-

góga közelében, mely később ugyancsak többször gazdát cserélt. 1898-ban itt jelent meg az első „képeskártya” – feltehetően az első városi képeslap. *Braun nyomdajelzéssel* négyféle kiadványt találtunk: két irodalmi, egy természettudományi művet és a helyi állami felsőbb leányiskola kétfüzetnyi értesítőjét.

Dolesch nyomdajelzéssel szintén négyféle nyomdatermék ismert: két gazdálkodási, egy alkalmi mű és a helyi felsőbb leányiskola egyik értesítője.

Dolesch és Braun nyomdajelzéssel 13-féle kiadvány adataira leltünk. Ezek közül hatféle gazdálkodási, négy alkalmi, egy irodalmi és egy irodalomtörténeti mű. Háromfüzetnyi a helyi felsőbb leányiskola értesítője.

Gettler (1903-tól Török) Ignác pályafutását a túri izraelita hitközség tanítójaként kezdte, de a szerény fizetés miatt elszegődött Temesvárra könyv- és papírkereskedő tanoncnak. A szakmákat kitanulva hazatért Mezőtúrra, majd nemcsak a Braun-féle

nyomdát vette át, hanem saját üzletet is nyitott „Corvina” néven, 1900-ban. Számos helyi és túrkevei sajtótermék készült itt. *Gettler-nyomdajelzéssel* kétféle kiadványt találtunk: tankönyvet és helyi szervezeti alapszabályt. *Török nyomdajelzéssel* 57-féle kiadványra leltünk. Ezek közül 17-féle alkalmi, hétféle közigazgatási mű (jászsági, sőt országos vonatkozásokkal), hatféle oktatás-nevelési munka (az egyik háromrészes), ötféle naptár több évfolyama és ötféle egyházi mű.

Három szervezet alapszabályát, két irodalmi és két irodalomtörténeti művet találtunk. Egyféle nyomtatvánnyal képviselteti magát a helyi önkormányzati költségvetés, egy tankönyv 17. kiadása, a nyelvészet izgalmas témával (szleng), az egészségügy és meglepő módon egy gyomai helytörténeti mű. Négyféle iskolai értesítőt nyomtattak itt. *Török és Takács könyvnyomda* jelöléssel egy alkalmi műről tudunk.

Kiss Kálmán nyomdája 1912 és 1914 között üzemelt. Innen négyféle kiadványt találtunk: két irodalmi, egy vallási művet és a helyi felsőbb leányiskola egyik értesítőjét. Ekkor, 1913-ban a rendezett tanácsú városnak 25 835 lakosa volt.

Ismeretlen nyomdanévvel nyolcféle kiadványra leltünk: öt egyházi műre, egyféle tankönyv több kiadására, egy irodalomtörténeti műre és egy helyi önkormányzati költségvetésre.

Szerzői kiadásban jelent meg nyolcféle kiadvány: öt alkalmi mű (közülük négy „rémirodalom”), kétféle irodalmi és egy egészségügyi könyv 6. kiadása.

Református egyházmegyei kiadvány – a szerző gyűjteményéből

TÖRÖKSZENTMIKLÓS

Az első helyi nyomdász a zsidó származású Rubinstein Miksa volt 1886-tól. Később, 1907-től a vállalkozást egyik fia, Rubinstein Sándor vitte tovább, aki édesapja mellett tanulta ki a mesterséget. Ugyancsak országos híré vállalkozást vitt. 1908-tól ő nyomtatta a város második és egyúttal leghoszabb életű hetilapját *Török-szentmiklós és Vidéke* címmel.

Ritka helytörténeti mű – a török-szentmiklói Ipolyi Közművelődési Központ gyűjteményéből

A nyomdai megrendelők között fővárosi, szolnoki, kenderesi, kunmadarasi, kunszentmártoni, sőt nagykőrösi és vésztői is akadt. A nyomdász mesterséget Rubinstein Miksa másik fia, Rubinstein Vilmos is űzte, aki Nagyváradon alapított nyomdát. A miklósi *Rubinstein-nyomdából* 32-féle kiadványt találtunk. Ezek között kilenc-kilenc alkalmi mű és szervezeti alapszabály.

Itt nyomtattak három-háromféle helyi közigazgatási művet és iskolai értesítőt is. Két-két kiadványt találtunk

Helyi közigazgatási munka – az Ipolyi Közművelődési Központ gyűjteményéből

egyházi műből, haszonállatgondozással kapcsolatos munkából és közgyűlési jegyzőkönyvből. Egy-egy helyi könyvtári műre és pénzügyi beszámolóra leltünk.

A másik helyi nyomdász – valószínűleg 1899-től – Kardos Lajos, az első helyi

képeslapkiadó. Az 1899-ben postai bélyegzőt kapott, a bécsi Rick Testvérek által készített mézskönymmel készült lapon föltűnik *Kardos nyomdája* és a vele egy épületben működő könyvkereskedés is.

Kardos nyomdász utódja az 1910-es években Kongorác János lett, viszont Kardos a könyvkereskedést még legalább az első világháború kezdő évéig megtartotta. Kongorác a nyomdász mesterséget még szülővárosában, Jászberényben tanulta ki, majd nyomdászsegéd volt az Osztrák-Magyar Monarchia több városában és Németországban is. Szolnokon ügyvezető volt.

Az első világháború alatt az olasz fronton harcolt. Ő volt a település leghosszabb ideig, több mint három évtizeden át működő képeslapkiadója. Megrendelői között fővárosi, szolnoki, fegyverneki, kisújszállási, abonyi, dévaványai, szeghalmi, hódmezővásár-

Kardos Lajos könyvnyomdája és könyvkereskedése saját kiadású képeslapján

Kéki József gyűjteményéből

helyi, abaújszántói és borsodnádasi is akadt. A *Kongoráczy-nyomdából* három reprezentatív kiadvány ismert. Az egyik szolnoki vonatkozású, de országos jelentőségű gasztronómiai mű, melynek szerzője a vármegyeszékhelyen működő *Aranylakat* vendéglő tulajdonosa, Stögermayer Antal volt. Egy vármegyei vonatkozású tankönyvet és hozzá tartozó tanári segédkönyvet találtunk még.

Időközben, 1913-ban a Tiszai közép járás székhelyeként számon tartott nagyközség 6438 fős lakossággal bírt.

Nyomdanév nélkül egy alkalmi nyomtatvány és a helyi polgári fiúiskola nyolcfüzetnyi értesítője jelent meg.

A településről elszármazott további nyomdászról is tudunk. *Cherrier János* 1866-ban Gyöngyösön, 1871-ben Szentesen, 1887-ben Kunszentmiklóson létesítette a település első nyomdáját.

DÉVAVÁNYA

Az egyetlen helyi nyomdából, *Sepsi Zsigmond* 1909-től üzemelő *nyomdájából* 1918-ig csupán egy nagyobb terjedelmű alkalmi kiadványt ismerünk. Időközben, 1913-ban a nagyközség 13 511 lélekszámú település volt. Sepsi saját kiadású képeslapjáról tudjuk, hogy üzlethelyisége a helyi takarékpénztár épületének földszintjén nyílt.

IRODALOM

Az 1851 és 1918 között működött magyarországi nyomdák és kiadók jegyzéke. Összeáll.: Markos Béla. Budapest, 1960. [Kézirat]

A Magyar könyvészet, a Magyar könyvkereskedők évkönyve, a Magyar nyomdászok évkönyve, a Nyomdász évkönyv és útikalauz vonatkozó kötetei

Bodorik Sándor: *Mezőtúri Életrajzi Lexikon A-tól Z-ig.* Mezőtúr, 1999.

Kiss Ádám László: *Törökszentmiklós képeslapkiadói (1899–1948).* In: *Törökszentmiklói kalendárium 2010.*

Scroll
MAX

PRINTPORTAL - BOX - PDF - LABEL - FLEXO - OFSZET - DIGIT - HIBRID